

Leucojum aestivum L. indigeen in Nederland en België

door

J. MENNEMA (Rijksherbarium, Leiden)

Het onderzoek naar de verspreiding van het zomerklokje (*Leucojum aestivum* L.) in Nederland en België (MENNEMA, 14) is aanleiding geweest om na te gaan of de meermalen voorkomende aanduiding „verwilderd uit oude culturen” (15, p. 1803; 8, p. 361; 10, p. 314), een aanduiding, die zeer waarschijnlijk stamt uit de tijd van de kruidboekschrijvers (DODOENS, 5, p. 385: „hier te lande nergens dan in hoven gevonden”), juist is.

In het algemeen moet worden opgemerkt, dat een plant een moeilijke erfenis draagt, indien hij eenmaal als zodanig is aangeduid en er een gerechtvaardigde twijfel bestaat aan de juistheid van deze aanduiding. Een afdoend bewijs van het tegendeel kan namelijk niet worden gegeven. Hoogstens kunnen er aanwijzingen zijn, die het tegendeel aanvaardbaar maken.

Deze aanwijzingen kunnen worden gevonden, indien wordt nagegaan of de plant in de naburige landen als indigeen wordt beschouwd, in welke vegetatie hij daar wordt aangetroffen en of deze vegetatie overeenstemt met die, waarin hij in Nederland en België voorkomt.

Het verspreidingsgebied van het genus *Leucojum* omvat volgens HEGI (8) het gehele midden en zuiden van Europa met uitzondering van het Griekse schiereiland en Bretagne; buiten Europa wordt het aangetroffen in de Kaukasus en aan de noordkust van Klein-Azië en Afrika (Tunesië, Algerië, Marokko). De oostgrens van het areaal loopt van Jutland (Denemarken) in zuidoostelijke richting tot aan de Kaspische Zee. De noordwestgrens van het areaal loopt van Jutland naar de Engelse oostkust.

	1	2	3	4	5
<i>Leucocjum aestivum</i>	+	+	+	+	+
<i>Caltha palustris</i>	+	+		+	+
<i>Carex acutiformis</i>	+	+		+	+
<i>Phragmites communis</i>	+	+	+		+
<i>Poa trivialis</i>	+		+	+	+
<i>Valeriana officinalis</i>	+	+	+		+
<i>Angelica sylvestris</i>	+	+		+	
<i>Cardamine pratensis</i>	+	+		+	
<i>Equisetum arvense</i>	+	+			+
<i>Filipendula ulmaria</i>	+	+			+
<i>Ranunculus ficaria</i>	+	+	+		
<i>Rumex hydrolapathum</i>	+	+		+	
<i>Urtica dioica</i>			+		+
<i>Alopecurus pratensis</i>				+	+
<i>Calystegia sepium</i>	+	+			
<i>Cardamine amara</i>	+		+		
<i>Carex disticha</i>				+	+
<i>Epilobium hirsutum</i>	+	+			
<i>Glyceria maxima</i>				+	+
<i>Iris pseudacorus</i>	+	+			
<i>Lychnis flos-cuculi</i>				+	+
<i>Lythrum salicaria</i>	+		+		
<i>Myosotis scorpioides</i>				+	+
<i>Ranunculus acris</i>				+	+
<i>Symphytum officinale</i>		+		+	
<i>Thalictrum flavum</i>	+	+			
<i>Angelica archangelica</i>	+				
<i>Anthoxanthum odoratum</i>				+	
<i>Anthriscus sylvestris</i>	+				
<i>Arrhenatherum elatius</i>				+	
<i>Bellis perennis</i>				+	
<i>Carex acuta</i>	+				
<i>Carex vesicaria</i>				+	
<i>Cirsium palustre</i>				+	
<i>Galium palustre</i>				+	
<i>Glechoma hederacea</i>			+		
<i>Holcus lanatus</i>				+	
<i>Juncus effusus</i>				+	
<i>Lysimachia nummularia</i>				+	
<i>Ranunculus auricomus</i>	+				
<i>Senecio fluviatilis</i>	+				
<i>Valeriana dioica</i>				+	
<i>Viola stagnina</i>				+	

Tabel 1. Overzicht van de soorten, voorkomende in *Leucocjum*-vegetaties in Nederland en België.

1. Oude Maas, rietveld Rhoo; 16-4-1961.
2. Giessen, opgestuwde rietwal Hoornaar; 16-5-1962.
3. Alblas I, opgestuwde rietwal Goudriaan; 8-5-1964.
4. Alblas II, boezemhoiland Goudriaan; 8-5-1964.
5. Kleine Nete, aan rand hoiland Emblem; 30-5-1964.

Wat de verspreiding van de afzonderlijke *Leucojum*-soorten betreft kan worden opgemerkt, dat zeven soorten niet benoorden de lijn La Coruña (Spanje) — Istanboel (Turkije) voorkomen. Slechts twee soorten, t.w. *L. aestivum* en *L. vernalis*, bezitten een verspreidingsgebied, dat zich aanzienlijk noordelijker dan deze lijn uitstrekt.

In een onlangs verschenen monografie van *Leucojum* heeft STERN (16) het verspreidingskaartje enigszins gewijzigd en de areaalgrens in noordwestelijke richting verschoven naar Ierland. Als noordelijkste vindplaats op het vaste land van Europa noemt hij België (Ardennen), waar *L. vernalis* voorkomt. Vindplaatsen in Nederland geeft Stern echter niet.

In het volgende overzicht is de mening van diverse auteurs in de naburige landen weergegeven met betrekking tot de indigeniteit van *L. aestivum*.

Ierland	indigeen	KNOWLES & PHILLIPS (12)
Engeland	indigeen	CLAPHAM, TUTIN & WARBURG (3, p. 999)
Denemarken	niet meer aanwezig	HULTÉN (11)
Duitsland	aangevoerd en	CHRISTIANSEN (2, p. 138)
(Sleesw.-Holst.)	verwilderd	
Luxemburg	niet aanwezig	med. Van Rompaey
Frankrijk	indigeen	COSTE (4, p. 374)

KNOWLES & PHILLIPS (12) beschrijven de vegetatie, waarin *L. aestivum* in Ierland spontaan en rijk in de oeverlanden van tenminste drie van de belangrijkste, zuidelijke stroomgebieden voorkomt als een rietvegetatie met o.a. *Caltha palustris*, *Carex acutiformis*, *Carex riparia*, *Angelica sylvestris*, *Myosotis scorpioides*, *Aster tripolium*, *Scirpus lacustris*, *Lychnis flos-cuculi*. Volgens deze schrijvers wordt het zomerklokje in Engeland in een vrijwel gelijke vegetatie aangetroffen.

Hoewel vroegere vondsten van Denemarken bekend zijn (KNOWLES & PHILLIPS, 12), wordt de plant daar nu niet meer gevonden (HULTÉN, 11).

CHRISTIANSEN (2) vermeldt als vindplaats van *L. aestivum* in Sleeswijk-Holstein het slot Rantzau bij Barmstedt met de toevoeging aangevoerd en verwilderd. Recente gegevens van de Elbe en de Este, waar volgens HEGI (8) het zomerklokje verwilderd en gedeeltelijk ingeburgerd voorkwam, zijn niet bekend (med. Eggers, Hamburg).

Ten aanzien van het noordwestelijke deel van Duitsland moet echter worden opgemerkt, dat het niet denkbeeldig is, dat ook in dit rivierengebied *Leucojum* toch oorspronkelijk inheems mag worden genoemd. Er zijn enkele voorbeelden in Nederland bekend, waaruit bij nader onderzoek is gebleken, dat planten hoogstwaarschijnlijk vanuit aangrenzende natuurgebieden zijn overgebracht naar tuinen [*Leucojum vernalis* — HEIMANS (9); *Narcissus pseudo-narcissus* — BEIJERINCK (1)] en niét vanuit de tuinen in het aangrenzende natuurgebied zijn verwilderd, zoals algemeen werd aangenomen. Het overbrengen van het zomerklokje uit de direkte omgeving naar culturen lijkt in Sleeswijk-Holstein eveneens aannemelijk, temeer daar dit in Nederland ook bekend is van de Oude Maas en de Alblas (med. Van Leeuwen).

In Luxemburg wordt de plant niet aangetroffen. Het zomerklokje komt in Frankrijk onder meer voor in het stroomgebied van de Loire, de Garonne en de Rhône. Van dit laatste gebied is bekend in welke vegetatie *L. aestivum* bij Le Cailar wordt aangetroffen (DONKER & STEVELINK, 6). Ofschoon de regelmatige begeleiders — o.m. *Lotus corniculatus* subsp. *decumbens*, *Carex divisa*, *Alopecurus bulbosus*, *Plantago cornuti*,

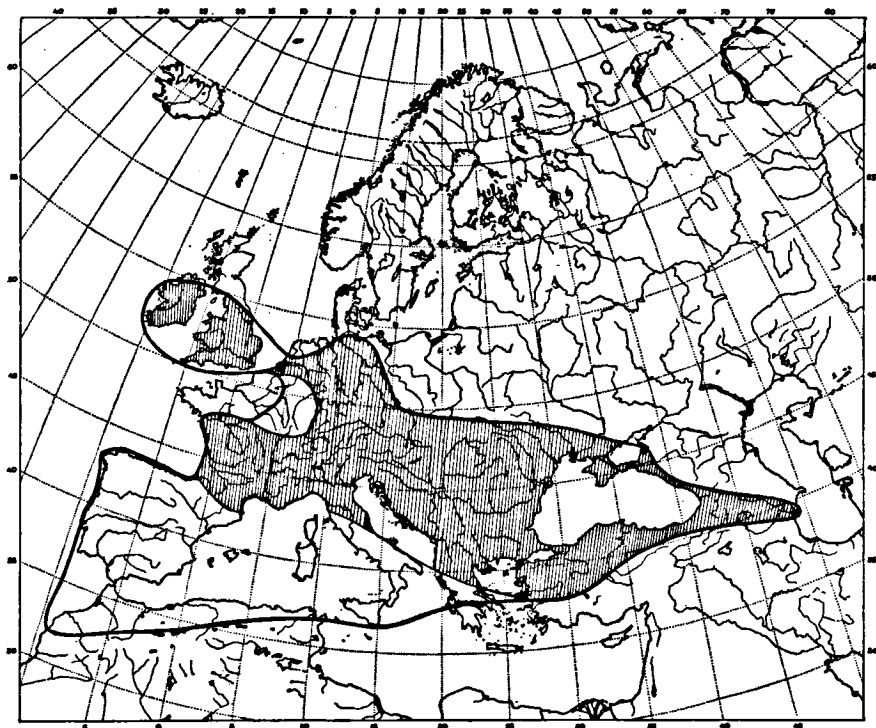

Fig. 1. Verspreidingskaart van het genus *Leucojum*. Het gebied van *L. aestivum* is gearceerd.

Ranunculus sardous, *Galium constrictum*, *Mentha pulegium*, *Juncus fontanesii*, *Trifolium resupinatum*, *Elytrigia repens*, *Eleocharis palustris*, *Rumex crispus*, *Scirpus maritimus*, *Trifolium fragiferum*, *Oenanthe fistulosa*, *Agrostis stolonifera* — ten dele een mediterraan aspect vertonen, mag de vegetatie toch worden herkend als een hooiland, zij het met enige zoutinvloed.

Een overzicht van de vegetatie-gegevens, die verzameld zijn op enkele plaatsen in Nederland en België (tabel 1), toont aan, dat *L. aestivum* in de Lage landen voorkomt „op vochtige tot natte, bij voorkeur periodiek overstroomde, voedselrijke humeuze kleigrond, min of meer in relatie met het contact tussen zoute en zoete levensomstandigheden aan de benedenloop der rivieren en riviertjes van ons deltasysteem Meestal in rietland en strooiselruigte, ook in hooiland en in wilgengriend, soms in hooiweiden en min of meer ruderaal op bermen en dijken langs kanalen” (7, p. 150).

Indien de *Leucojum*-vegetaties van Nederland en België worden vergeleken met die van Ierland en Frankrijk, dan valt er een vrij duidelijke overeenkomst waar te nemen van de vegetaties van Oude Maas, Giessen en Alblas I met de Ierse rietvegetatie en van de boezemhooilandvegetatie van Alblas II met die van de hooilanden bij Le Cailar (Frankrijk). De soortenlijst van de Kleine Nete geeft het beeld van een overgangsgedebied tussen rietoeverwal- en hooilandvegetatie.

De vegetaties van de oeverrietlanden en hooilanden, waarin het zomerklokje wordt aangetroffen, zijn vrijwel zonder uitzondering ecologisch gebonden aan periodieke

overstromingen. Bovendien is uit grondboringen gebleken, dat zowel in het gebied van de Oude Maas als bij Le Cailar (Fr.) de roestlijn — d.i. de grenslijn in het bodemprofiel van geoxydeerde en niet-geoxydeerde bodembestanddelen — in vrijwel alle gevallen dieper dan ca. 60 cm ligt. Daar volgens ZONNEVELD (17) de roestlijn in de Biesbosch minder dan 60 cm diep in de gemeenschap van *Phragmites communis*, *Caltha palustris*, *Poa trivialis* en *Ranunculus ficaria* is waargenomen, kan hierin wellicht de verklaring worden gevonden voor het feit, dat in de periodiek overstroomde rietvegetaties van de Biesbosch *L. aestivum* niet wordt aangetroffen.

Schrijver dezes acht het volgens deze aanwijzingen aanvaardbaar om het zomerklokje indigeen te noemen voor Nederland en België. In fig. 1 is het areaal van het genus *Leucojum* en dat van *L. aestivum* in het bijzonder afgebeeld. Uit deze figuur blijkt, dat het zomerklokje in de Lage landen zijn noordwestelijke areaalgrens op het vaste land van Europa heeft (MENNEMA, 13, p. 76).

Literatuur

1. W. BEIJERINCK, De vroegbloeiende tijlozen (*Narcissus pseudo-narcissus* L.) in Z.W.-Drente en Z.O.-Friesland. *De Levende Natuur* 60, 1957, p. 283—288.
2. W. CHRISTIANSEN, Neue kritische Flora von Schleswig-Holstein. Rendsburg, 1953.
3. A. R. CLAPHAM, T. G. TUTIN & E. F. WARBURG, *Flora of the British Isles*. Cambridge, 1962.
4. H. COSTE, *Flore de la France*. Paris, 1906.
5. R. DODOENS, *Cruydt-boeck*. Leiden, 1608.
6. M. DONKER & A. STEVELINK, Einige Wiesenvegetationen im Vistre-Tal bei Le Cailar. *Med. v. d. Landb. hogeschool te Wageningen* 61 (15), 1961.
7. *Flora Neerlandica* I, 6. Amsterdam, 1964.
8. G. HEGI, *Illustrierte Flora von Mittel-Europa*, ed. 2, II. München-Berlin, 1939.
9. E. HEIMANS, Uit den Oosthoek van Twente. *De Levende Natuur* 4, 1900, p. 239—242.
10. E. HEIMANS, H. W. HEINSIUS & J. P. THUISSE, *Gefllustreerde Flora van Nederland*. Amsterdam-Djakarta, 1960.
11. E. HULTÉN, *Atlas över växternas utbredning i Norden*. Stockholm, 1950.
12. M. C. KNOWLES & R. A. PHILLIPS, On the claim of the snowflake (*Leucojum aestivum*) to be native in Ireland. *Proc. of the Ir. Ac.* 28, B, 1910, p. 387—399.
13. J. MENNEMA, De Oude Maas; landschap, vegetatie en avifauna van een getijdenrivier. *Natuur en Landschap* 17, 1963, p. 66—84.
14. —, De verspreiding van *Leucojum aestivum* L. in Nederland en België. *Gorteria* 2, 1965, p. 121—128.
15. *Prodromus Florae Batavae* I, 4. Groningen, 1916.
16. F. C. STERN, *Snowdrops and snowflakes*. London, 1956.
17. I. S. ZONNEVELD, De Brabantse Biesbosch. Diss. Wageningen, 1960.

Summary

The author discusses the distribution of *Leucojum aestivum* L. in W. Europe and compares the vegetations in which the species is found in the Netherlands and Belgium with those of Ireland and France, in order to decide whether *L. aestivum* is native in the first named countries or not. He arrives at the conclusion that the species in question is really native there. A map shows the distribution of the genus *Leucojum* and in particular that of *L. aestivum*.